

Diana Jerman

PRIMER IZ PRAKSE ŽENSKE SVETOVALNICE

»S tem mislim na revne, brezdomke, fizično in duševno prizadete, ženske z otroki, stare, tiste, ki so bile objekt nasilja in spolnih zlorab, prostitutke, uporabnice psihiatričnih služb, tiste, ki so odvisne od različnih substanc, gospodinjke itd.«

(Darja Zaviršek, 1994: 11)

Ženska, stara okrog 30 do 35 let, je prišla v svetovalnico zaradi nasilnega dogodka, ki se ji je pred kratkim zgodil z bivšim možem. S svetovalko sta se dogovorili za redno svetovanje, na začetku enkrat na teden, pozneje pa enkrat na 14 dni. Redno je prihajala deset mesecev. Ko je morala svetovalka zaradi osebnih razlogov zapustiti svetovalnico, ji je ponudila, da si izbere drugo svetovalko, vendar je odklonila. Skupaj sta ugotovili, da si je nekako opomogla od nasilja in da lahko gre naprej sama. Svetovalka ji je povedala, da se lahko kadarkoli oglasi, če se ji bo zdelo, da potrebuje pomoč.¹

Prišla je kakšen teden po dogodku in je bila še vedno zelo razburjena in šokirana. Hkrati pa je bila presenečena, prestrašena in užaljena. Pripovedovala je, kako jo je bivši mož, ki se ni hotel sprijazniti s tem, da nista več skupaj, s pretvezo spravil v svoje stanovanje, kjer jo je fizično maltretiral ter jo držal zaprto v stanovanju kar nekaj časa. Od tega dogodka naprej se je preselila k staršem, ker jo je bilo strah. Zvečer si ni upala ven, nikomur si ni upala povedati, ni več vedela, kaj naj naredi.

Mož prej ni bil fizično nasilen do nje, skupaj sta živela nekaj let, ločila pa sta se

pred nekaj meseci. Kazalo je, da bo ločitev potekala mirno, nekaj mesecev se tudi nista videvala. Mož si je sicer prizadeval, da se ne bi razšla.²

Zaradi tega dogodka se je odpovedala svojim prijateljem in prijateljicam, ker so bili nekateri skupni prijatelji ter ni več hodila na kraje, kamor je sicer rada hodila, sedaj pa jo je bilo strah, da ga bo srečala in da ji bo kaj naredil. Ves čas je oprezovala, kje ga bo videla, saj jo je nekajkrat čakal pred službo, ali pred njenim stanovanjem.³

S svetovalko sta se najprej pogovarjali o občutkih. Rekla je, da se sploh ni branila, da je samo stala. Rekla je, da se ji zdi, da se ne bi bila sposobna braniti, da ne mara nasilja. Nikoli je ni še nihče udaril. Bila je šokirana. Rekla je, da jo je strah.

Pogovarjali sta se o strahu in kaj lahko naredi, da se zavaruje. Svetovalka ji je povedala o raznih samoobrambnih tečajih, vendar na to ni bila pripravljena. Iskali sta druge oblike in načine, kako bi se lahko zavarovala. Pomislila je na prijatelje in prijateljice, ki jih ima, in kdo bi ji lahko pomagal. Pozneje je povedala nekaterim prijateljem in prijateljicam, ki so ji stali ob strani. V službi so se dogovorili, da ne bo nikoli sama, saj je bila na takem delovnem mestu, da bi lahko bivši mož kadarkoli prišel do nje.⁴

Sčasoma je zamenjala je ključavnico v stanovanju in se preselila spet domov. Začela je spet hoditi ven, saj se je vedno lahko zanesla, da bo kdo z njo.

Med svetovanjem se je zavedela tega, da je morala zaradi njega in njegovega nasilnega dejanja korenito spremeniti življenje ter se odpovedati mnogim stvarim, ki jih je

imela rada. Ugotovila je, da na to ne pristane. Rekla je, da jo je sicer strah, vendar bi on zmagal, če bi se ona še naprej skrivala, in da ne more dovoliti, da se bo odslej skrivala in bežala pred njim.

Proti koncu svetovanja sta se dobivali samo še na 14 dni, ker se ji je zdelo, da svetovanja vsak teden ne potrebuje. Hkrati pa ni želela popolnoma prenehati.

Celoten proces svetovanja bi lahko opisala kot tri faze. Takoj na začetku je bila še zelo pod vplivom nasilnega dogodka ter čustveno zelo ranljiva. Hkrati pa svetovalke ni poznala in je potrebovala nekaj časa, da ji je začela zaupati. Dobivali sta se vsak teden. V tej fazi je tudi precej govorila o dogodku, vendar zelo nejasno in brez pomembnih podrobnosti. Sčasoma se je sprostila in začela več govoriti o svojih čustvih in občutkih ob nasilnem dogodku, pa tudi po njem.

V tem času se je svetovanje prevesilo v drugo fazo, kjer je začela s svetovalčino pomočjo razmišljati, kaj naj s tem dogodkom v svojem življenju naredi.

Zavedala se je svojega strahu in potencialne nevarnosti, ki ji je še vedno grozila, vendar ni bila več pripravljena nemočno čakati, se skrivati in bežati.⁵ Skupaj s svetovalko sta izdelovali strategije in načrte, kako se zavarovati in spet zaživeti. Uporabnica je pri sebi in v svoji okolici poiskala vire pomoči in si ustvarila podporno mrežo. Postajala je vedno bolj sproščena in počutila se je vedno bolj varno.

Tu se je svetovanje prevesilo v tretjo, sklepno fazo. Začeli sta se dobivati samo na 14 dni, ker uporabnica ni več čutila potrebe po tedenskem svetovanju. Ni pa še hotela odnehati, ker se ji je zdelo, da še potrebuje podporo.⁶

V procesu svetovanja je svetovalka ves čas skrbela za zaupnost podatkov. (Uporabnicam ni treba dati osebnih podatkov, če ne želijo. Svetovalka lahko ves čas svetovanja ne ve, kako se ženska piše, koliko je stara, kje živi, in nima niti drugih pomembnih ali razpoznavnih podatkov o ženski.) Sveto-

valka je verjela njeni zgodbi in ni poskušala opravičevati dejanja nasilneža. Hkrati pa uporabnici ni delila nasvetov in ponujala rešitev; ponudila ji je le nekaj različnih informacij o drugih službah, kamor bi se lahko tudi obrnila po pomoč. Skupaj sta raziskovali njene želje in možnosti. Uporabnica je sama izbrala svojo strategijo in način, kako naprej. Spet je si je pridobila samozaupanje in moč, da se je soočila z življenjem.

ANALIZA VPRAŠALNIKA IZ PRVIH LET DELA ŽENSKÉ SVETOVALNICE

Vprašalnik smo sestavile svetovalke pred začetkom delovanja svetovalnice. Prav zaradi tega se je pozneje izkazalo, da je precej pomanjkljiv. Namenjen je bil temu, da imamo evidenco klicev in svetovanj in hkrati temu, da zremo, s kakšnimi težavami se ženske najpogosteje obračajo na nas, in se temu primerno izobražujemo in izpopolnjujemo.

Vprašalnik smo izpolnjevale svetovalke po prvem svetovanju. Je anonimen. Podatke, ki so v njem, smo svetovalke izvedele od ženske med pogovorom.

Sestavljen je iz dveh delov. V prvem delu nas zanimajo splošni podatki, starost, kraj, narodnost, ekonomski, zakonski in socialni status. V drugem delu pa nas je zanimal problem, zaradi katerega se je ženska obrnila na nas, in kakšne probleme smo še zaznale. Zanimalo nas je tudi, kakšno vrsto pomoči smo izvajale ter vrsta in trajanje svetovanja.

V obdelavo so bili zajeti vprašalniki, izpolnjeni v obdobju od junija 1994 do marca 1996.⁷

V tem obdobju nas je obiskalo okrog dvesto žensk. Večina žensk je za svetovalnico izvedela iz časopisov (33%), nekoliko manj jih je dobilo informacije o nas iz letaka (8,5%), po radiu (6%), nekatere pa so izvedele od prijateljic (5%). 11% žensk je za nas izvedelo od drugih organizacij, informacij na pošti in drugo. 1% žensk je za nas izvedel od bivših uporabnic. Za 36% žensk nimamo podatka.

Prihajale so ženske vseh starosti, od petnajstletnih dijakinj do upokojenk. Prav

tako so prihajale ženske iz vse Slovenije, čeprav jih je bilo največ iz Ljubljane in okolice, kar je zaradi sedeža svetovalnice razumljivo. Večina žensk je bilo slovenske narodnosti, prihajale pa so tudi ženske drugih narodnosti. Prav tako so prihajale ženske z različnim socialnim in ekonomskim statusom, pa tudi z različnim zakonskim statusom.⁸

Večina žensk nas je najprej poklicala po telefonu in se dogovorila za svetovanje ali pa samo za nekatere informacije, nekatere pa so prišle kar na svetovalnico. Pri četrtini žensk je sledilo redno svetovanje.

Trajanje enkratnega svetovanja je od 10 minut (kratke informacije po telefonu) do dveh ur poglobljenega svetovanja. Povprečen čas enkratnega svetovanja je 35 minut.

Redno svetovanje traja uro in pol na teden. Večinoma se uporabnica in svetovalka sami dogovorita za termine, za čas trajanja ter za pogostost. Redno svetovanje pa nikoli ne traja manj kot eno uro in več kot dve.

Ženske so se oglašale zaradi medosebnih problemov, kjer ni bilo prisotno nasilje; zaradi psihičnega, fizičnega ali spolnega nasilja; zaradi groženj z nasiljem, težav v prehranjevanju, izolacije, osamljenosti, finančnih ali stanovanjskih problemov, odvisnosti od pomirjeval, spolnih zlorab v otroštvu; zaradi iskanja nastanitve ali zaposlitve; zaradi pravnih nasvetov. Ženske so prihajale tudi zaradi problemov z otroki, zaradi občutkov krivde in zaradi pomanjkanja samozavesti.

Največ žensk se je oglasilo zaradi pravnih nasvetov.⁹ Kmalu po začetku delovanja Ženske svetovalnice so namreč odpravili brezplačno pravno pomoč.

Sledijo ženske s težavami v prehranjevanju. V letu 94/95 je začela v okviru Ženske svetovalnice delovati prva skupina za samopomoč za ženske z motnjami v prehranjevanju. Ker je bil odziv velik, smo v naslednjem letu (95/96) ustanovile že dve skupini in februarja 1996 še tretjo.

Precej žensk se je oglasilo zaradi različnih medosebnih problemov, ki pa so bili pogosto povezani tudi z različnimi oblikami nasilja. Večinoma se je izkazalo, da gre za več med seboj povezanih problemov. Na primer, pri ženskah, ki so nas poiskale zara-

di nasilja v družini, se je v večini primerov izkazalo, da so prisotne vse oblike nasilja, od groženj z nasiljem do psihološkega, fizičnega in spolnega nasilja. Poleg tega je bil problem večinoma tudi v medosebnih odnosih.

Nekatere ženske so prihajale kratko malo zato, ker »stvari v njenem življenju ne gredo več tako, kot bi morale« (Urek, 1996: 3).

Kot nasilneže so ženske največkrat navedle partnerja ali moža, bivšega partnerja ali moža, omenjale pa so tudi nasilje na delovnem mestu in nasilje očetov, otrok ali bratov.

V večini primerov so ženske prihajale po nasvet in svetovanje zaradi drugih (partnerjev, mož ali bivših partnerjev in mož), nekaj jih je prišlo zaradi problemov z drugimi ljudmi, starši, sosedi. Večina je prišla s konkretnim problemom, ki je bil ponavadi splet različnih dejavnikov, tem pa so se pridružili še različni občutki krivde ter pomanjkanje samozavesti. Tudi ženske, ki so, z njihovimi besedami, prišle ali poklicale samo zaradi nasveta ali informacije, so večinoma potrebovale pogovor, podporo in svetovanje. Skoraj vse ženske so navedle več stvari, o katerih so se želele pogovarjati.

V prvem letu delovanja smo vpeljale pravne nasvete. To je bilo tudi objavljeno v časopisju. Veliko število žensk, ki se je obrnilo na nas, je prišlo po pravni nasvet.

V drugem letu smo ustanovile dve skupini za samopomoč s težavami s prehranjevanjem. Tudi to je bilo objavljeno v časopisju. Ponovno se je pojavilo veliko žensk, ki so se obrnile na nas zaradi tega problema.¹⁰

V večini primerov je svetovalka poleg problemov, zaradi katerih je ženska prišla, zaznala, da ima težave tudi v medosebnih odnosih v družini (15,3 %) ter da je osamljena in izolirana (14,3 %). Ženske se niso imele kam obrniti po pomoč in pogovor. Nekaj žensk se je počutilo zelo nesamozavestnih. Velikokrat smo opazile tudi finančne probleme.

Pri 4,4% žensk smo opazile, da so v ozadju tudi težave s fizičnim nasiljem in odvisnost od pomirjeval (5,9%). Nekatere so iskale zaposlitev in nastanitve. Pri 5,4% smo zaznale tudi psihološko nasilje, pri 1%

spolno nasilje (posilstvo) in pri 1% spolne zlorabe v otroštvu.¹¹

Največkrat je svetovalka ženski ponudila svetovanje in podporo (63,3%). 28,2% ženskam smo ponudile pravni nasvet in pravno pomoč, 33,6% ženskam smo posredovale informacije o drugih ustanovah in organizacijah, kamor se lahko obrne po pomoč. 16,8% žensk je potrebovalo druge informacije. Pri 2,4% smo imele krizno intervencijo, pri 1,9% pa nismo mogle ponuditi pomoči. V enem primeru ženska tudi ni pričakovala pomoči, potrebovala je samo pogovor.

Patriarhalno ideologijo, tradicionalne predstave o vlogi moških in žensk reproducirajo moški in ženske. In sicer tako, da se ne sprašujejo o svojih predpisanih vlogah, verjamejo v svoje naravno poslanstvo skrbnic, ki jim na ta način daje tudi nekako boljše »naravo« od moške.

Ugotovitve različnih avtorjev in avtoric že v sedemdesetih in osemdesetih letih (Dominelli, McLeod 1989: 36) o stereotipih in motivih delovanja v socialnih službah držijo še danes. V slovenskih socialnih službah so se v strokovnih krogih pa tudi pri izobraževanju mladih socialnih delavk in delavcev pojavili drugačni pristopi k ženskemu vprašanju in vprašanju spolov (publikacije Visoke šole za socialno delo v zadnjih letih). Delovati so začele različne avtonomne ženske skupine, ki se ukvarjajo z različnimi področji »ženske problematike«, poleg nasilja nad žensko tudi z raziskovanjem psihosocialnih potreb žensk, z ženskim svetovanjem, ženskimi samopomočnimi skupinami... Na vladni ravni so ustanovili Urad za žensko politiko, v medijih lahko večkrat zasledimo članke, ki neposredno pa tudi posredno načenjajo feministične teme.

Spremembe se dogajajo. Ženska problematika se pojavlja v javnosti. Postala je (vsaj deloma) predmet razprav različnih političnih strank in frakcij ter posameznikov in posameznic.

V čem se Ženska svetovalnica in femini-

stično socialno delo razlikujeta od klasičnih socialnih in psiho-socialnih služb? Večina kritik socialnega dela iz konca 60-ih in 70-ih let je našla sogovornike v teoriji socialnega dela nasploh. Zahteve po drugačnem socialnem delu, po vključevanju uporabnikov in uporabnic v delovanje služb, zahteve po vrsti pomoči, ki bi temeljila na resničnih potrebah (tako imenovanih) strank, so se začele uresničevati.

Pa vendar, feministično socialno delo se razlikuje. Delo v naši Ženski svetovalnici pomeni zavestno pristranskost. Meje med strokovnjakinjo in uporabnico poskušamo izbrisati. Svetovalnica pomeni varen prostor, kjer lahko ženske govorimo in razmišljamo o svojih izkušnjah. Različne oblike zatiranja niso in ne smejo biti postavljene v hierarhično lestvico. Nobena oblika zatiranja ne more biti pri obravnavi pomembnejša od druge.

Feminističen pogled je v socialno delo vpeljal kar nekaj pomembnih tem, na primer pomen marginalizacije različnih družbenih skupin, pomanjkanje možnosti izbire, pomanjkanje moči. Posledica različnih oblik zatiranja je, da imajo ljudje premalo moči. Neenakosti zaradi spola, rase, razreda, sposobnosti ali spolne usmerjenosti pa to nemoč še poudarjajo. Ženska svetovalnica temelji na načelu, da izhajamo iz moči, ki jih ženska ima, ne pa iz prestave o doseganju neke »normalnosti«.

V Ženski svetovalnici smo poskušale izvajati usluge na način, ki ga ženska želi. Ponudile smo prostor, kjer je bilo varno in v redu »spregovoriti, razmišljati ali molčati« (Urek, 1996). Odpirale smo prostor za skupine samopomoči in za samopomoč na splošno. Poleg tega temelji koncept Ženske svetovalnice na načelu, da imata v procesu svetovanja obe udeleženki določene spretnosti, ki jih skupaj uporabljata pri reševanju problemov. Ženska lahko v določenem obdobju svojega življenja potrebuje ogromno pomoči in podpore, vendar sama pri tem ni nemočna.

Kljub spremembam predsodkov in stereotipov o ženskah se še vedno dogaja, da se ženska v klasičnih psiho-socialnih službah, ko potrebuje pomoč, srečuje s predstavami o ženski kot materi, ki mora najprej

in predvsem poskrbeti za družino. Poleg tega pa tudi psiho-socialnim delavcem in delavkam, ki so pozorni na razlike med spoloma, primanjkuje ustreznih spretnosti in ustreznih služb, kamor bi lahko žensko napotili.

Shulamit Ramon pravi, da se v socialnem delu kljub prevladujoči ženski klienteli obravnavanje še vedno ni razširilo. Žensko vidimo še vedno kot mater z otroki. Ženska svetovalnica kot projekt temelji na feministični perspektivi, vpeljuje zavedanje o strukturi neenakosti med spoloma, ki mnogim ženskam le zaradi spola odvzema (ali zmanjšuje) temeljne človekove pravice.

Ženska gibanja vodijo v isto smer ter stremijo za istimi cilji kot gibanja uporabnikov in uporabnic različnih psiho-socialnih služb. Uporabniška gibanja prav tako govorijo o premikih moči. Iščejo nove oblike pomoči, kjer uporabnice in uporabniki ne bodo prisiljeni v samokorekcijo,

podvrženi institucionalnemu nadzoru, tako imenovani zaščiti in podobno, temveč bodo opolnomočeni za preskušanje novih možnosti ob medsebojni podpori. Dobile, dobili in prevzele, prevzeli bodo vpliv nad svojim življenjem.

Strokovne delavke in delavci bodo v odnosu in procesu pomoči zavzeli mesto, ki jim pripada, to je mesto uslužbenk, uslužbencev uporabnic in uporabnikov.

Prizadete, prizadeti morajo biti soudeleženi v procesih iskanja rešitev. Darja Zaviršek pravi, da se mora socialno delo vpletati v socialno in politično realnost, če hoče zagovarjati interese in potrebe svojih uporabnic, uporabnikov (Zaviršek, 1996).

Vse psihosocialne službe (vladne in nevladne) bi morale biti pozorne ne samo na razlike med spoloma, temveč tudi na najrazličnejše druge oblike zatiranja: zaradi rase, narodnosti, kulture, spolne usmerjenosti, razreda ali sposobnosti.

1. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
2. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
3. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
4. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
5. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
6. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
7. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
8. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
9. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
10. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
11. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
12. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
13. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
14. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
15. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
16. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
17. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
18. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
19. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
20. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
21. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
22. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
23. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
24. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
25. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
26. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
27. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
28. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
29. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
30. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
31. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
32. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
33. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
34. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
35. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
36. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
37. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
38. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
39. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
40. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
41. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
42. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
43. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
44. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
45. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
46. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
47. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
48. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
49. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
50. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
51. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
52. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
53. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
54. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
55. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
56. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
57. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
58. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
59. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
60. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
61. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
62. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
63. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
64. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
65. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
66. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
67. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
68. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
69. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
70. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
71. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
72. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
73. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
74. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
75. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
76. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
77. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
78. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
79. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
80. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
81. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
82. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
83. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
84. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
85. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
86. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
87. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
88. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
89. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
90. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
91. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
92. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
93. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
94. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
95. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
96. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
97. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
98. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
99. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.
100. Ramon, S. (1994). *Women's Empowerment: A Social Work Approach*. London: Sage Publications.

Opombe

¹ Ob prvem srečanju se ji je svetovalka predstavila, vendar od nje ni zahtevala osebnih podatkov, pač pa ji je na kratko pojasnila, kaj je Ženska svetovalnica in kaj lahko od svetovanja pričakuje.

² Najprej sta se svetovalko pogovarjali o njenih občutkih. Svetovalka je bila edina oseba, s katero si je upala o vsem tem govoriti. Spodbujala jo je in ji ni postavljala vprašanj, ki bi lahko opravičevala možovo obnašanje. Ženska je imela zaradi vsega, kar se ji je zgodilo, občutek krivde. Čeprav je razmišljala, da ni kriva, se občutka ni mogla znebiti. S svetovalko sta raziskovali ta občutek in prišli do sklepa, da izvira iz tega, ker je v sebi moža poskušala opravičevati.

³ Nekaj mesecev se je bala sama ven, podnevi in ponoči.

⁴ V procesu svetovanja je spoznala, da za to, kar se ji je zgodilo, ni sama kriva, da tega ni treba skrivati, ker s tem varuje njega, ne sebe. On do tega ni imel pravice. Ona pa ima pravico, da o dogodku obvesti skupne prijatelje in prijateljice. Ko je povedala izbranim prijateljem in prijateljicam, so jo podprli in ji stali ob strani. Zgodilo se je celo, da so mu rekli, da naj ne prihaja, ko je ona tam. S tem so jo varovali. Zanj je to zelo veliko pomenilo.

⁵ Svetovalka (ali katerakoli strokovna služba) ne pozna moža ter dejanskega stanja. Lahko je bil ta nasilni dogodek enkratno dejanje, lahko pa tudi ne. Ženska mora sama oceniti, koliko možnosti je, da se bo dogodek ponovil, ali se ne bo ponovil. Če pravi, da jo je še vedno strah, ima najbrž realne osnove za to, da se tako počuti.

⁶ Proti koncu svetovanja ji je svetovalka zastavila vprašanje, zakaj še prihaja, saj je dobila občutek, da prihaja bolj iz občutkov dolžnosti in iz navade. Ženska je to zanikala ter izrazila zadovoljstvo, da ima na razpolago čas in svetovalko zase, da lahko govori o sebi in svojih občutkih. Ugotovili sta, da sta se v procesu svetovanja dotaknili tudi mnogo drugih tem.

⁷ Natančna obdelava in podatke so v Jerman 1996.

⁸ Točne številke in odstotki so objavljeni v Jerman 1996. Še več informacij pa dobite na sami Ženski svetovalnici.

⁹ Ženske, ki so želele »samo« pravni nasvet, so pogosto potrebovale tudi pogovor ter se včasih odločile za daljše svetovanje.

¹⁰ Po obdelavi podatkov v daljšem časovnem obdobju se je izkazalo, da se je na vsak program, ki smo ga začele in to objavile, prijavilo velikansko število žensk. Koliko je problemov, za katere ne vemo, ker se ženske s takimi težavami nimajo kam obrniti?

¹¹ Ženske v večini primerov niso naravnost spregovorile, ampak so navedene probleme samo nakazale ali omenile. Do nekaterih podatkov smo svetovalke prišle z oceno, kako je ženska spraševala o določenih informacijah.

Literatura

- E. D. BAHOVEC (1996), *Žensko telo – moška oblast*. V: L. BOGOVIČ, Z. SKUŠEK (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.
- M. BARKHAM (1993), *Short term counselling*. V: W. DRYDEN (ur.), *Questions and Answers on Counselling in Action*. London: Sage Publications.
- S. BROWNMILLER (1987), *Proti naši volji*. Ljubljana: Krt.
- J. CHAPLIN (1991), *Svetovanje in spol*. V: W. DRYDEN, D. C. EDWARDS, R. WOLF (ur.), *Handbook of Counselling in Britain*. London: Routledge.
- (1992), *Feminist Counselling in Action*. London: Sage Publications.
- G. ČAČINOVIČ VOGRINČIČ (1992), *Psihodinamski procesi v družinski skupini*. Ljubljana: Advance.
- A. ČUFER (1996), *Zakaj ženske hočemo svoj prostor?* V: L. BOGOVIČ, Z. SKUŠEK (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.
- (1996), *Ženski prostori*. Magistrska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- P. D'ARDENNE, A. MAHTANI (1991), *Transcultural Counselling in Action*. London: Sage Publications.
- Delo z odraslimi žrtvami spolnih zlorab v otroštvu* (1994), Delovni material seminarja v organizaciji Centra za pomoč mladim, Ženske svetovalnice in Family Matters v Božičih.
- M. DOBNIKAR (1985), *Osebnostno je politično*. V: *O ženski in ženskem gibanju*. Ljubljana: KRT.
- L. DOMINELLI (1995), *Anti-Racist Perspectives in European Social Work*. *Perspectives in Social Work 1*: 5-20.
- L. DOMINELLI, E. MCLEOD (1989), *Feminist Social Work*. London: The Macmillan Press.
- W. DRYDEN, B. THORNE (ur.) (1991), *Training and Supervision for Counselling in Action*. London: Sage Publications.
- D. GIBSON (1989), *Socialno delo – nemogoča naloga*. *Socialno delo 29*, 1-3: 26.
- D. JERMAN (1996), *Feministično svetovanje in antidiskriminacijska praksa*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- (1996), *Svetovanje*. V: L. Bogovič, Z. Skušek (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.
- L. KELLY (1996), *Spolno nasilje in feministična teorija*. V: D. ZAVIRŠEK (ur.), *Spolno nasilje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- B. MESEC (1994), »Dan na psihiatriji«: primer kvalitativne analize. *Socialno delo 33*, 6.
- A. MILLER (1992), *Drama je biti otrok*. Ljubljana: Tangram.
- S. MURGATROYD (1990), *Counselling and Helping*. London: The British Psychological Society.
- B. ROMMELSPACHER (1995), *Right Wing Extremism and Racist Violence: The controversy as to its causes*. *Perspectives in Social Work 1*: 31-42.
- J. ROWAN (1993), *How short is short?* V: W. DRYDEN (ur.), *Questions and Answers on Counselling in Action*. London: Sage Publications.
- D. ROWE (1988), *Choosing Not Losing: The Experience of Depression*. London: Fontana.
- J. RYAN (1983), *Feminism and Therapy*. Predavanje na Polytechnic of North London.
- J. SEGAL (1993), *Against self-opening*. V: W. Dryden (ur.), *Questions and Answers on Counselling in Action*. London: Sage Publications.
- J. SKETCHLEY (1991), *Counselling and sexual orientation*. V: W. DRYDEN, D. C. EDWARDS, R. WOLF (ur.), *Handbook of Counselling in Britain*. London: Routledge.

- Z. SKUŠEK (1996), Mleko ni voda. V: L. BOGOVIČ, Z. SKUŠEK (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.
- N. THOMPSON (1995), Promoting anti-discriminatory Practice. *Perspectives in Social Work 1*: 21-30.
- M. UREK (1996), *Feministične perspektive v socialnem delu*. Magistrska naloga. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- (1996), *Ženska svetovalnica*. V: L. BOGOVIČ, Z. SKUŠEK (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.
- M. WALKER (1990), *Women in Therapy and Counselling*. London, New York: Open University Press.
- Zapiski skupine samopomoči* (Ljubljana, 1991).
- Zapiski svetovalk v Ženski svetovalnici* (Ljubljana, 1994-95).
- D. ZAVIRŠEK (1991), Oženi se, če hočeš dolgo živeti. *Časopis za kritiko znanosti (Ženska - Politika - Družina)*, 136/137: 124.
- (1993), Nasilje kot del intimnosti, spolne zlorabe otrok in posilstva. *Socialno delo* 32, 5-6: 41-70.
- (1994), *Zdravje kot sistemski del societalnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- (1994), *Ženske in duševno zdravje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- (1996), Med feministično socialno akcijo in tranzicijskim bachslashom. V: Bogovič Lenca, Skušek Zoja (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.
- I. ŽAGAR, M. MILHARČIČ HLADNIK (1996), Nekaj izhodiščnih prizadevanj za odpravo seksistične rabe jezika. V: L. BOGOVIČ, Z. SKUŠEK (ur.), *Spol: Ž*. Ljubljana: KUD F. Prešeren, ISH.